

TÜRK
SANAYİCİLERİ VE TİCARET
KAMERASI

TÜRKİYE'DE ET VE ET ÜRÜNLERİ SANAYİİNDE DURUM

**Türk
sanayicileri
ve
iş adamları
derneği**

TÜRKİYE'DE ET VE
ET ÜRÜNLERİ SANAYİİNDE DURUM

İSTANBUL

14 MAYIS 1986

(Yayın No:TÜSİAD-T/86.6.89)

Cumhuriyet Cad. Ferah Apt. 233/9-10, Harbiye/İstanbul

Bu raporun tamamı veya bir bölümü TUSİAD
"Türkiye'de Et ve Et Ürünleri Sanayiinde
Durum" referansı zikredilmek kaydıyla ya-
yınlanabilir.

TÜRK SANAYİCİLERİ VE İŞ ADAMLARI DERNEĞİ

TÜSİAD KURUCULAR PROTOKOLÜ

Anayasamızın öngördüğü karma ekonomi prensiplerine ve Atatürk ilkelerine uygun olarak, sanayi ve hizmet alanlarında çalışan meslek, bilim ve işadamlarının bilgi, tecrübe ve faaliyetlerini ahenkleştirerek değerlendirmek suretiyle, Türkiye'nin demokratik ve planlı yollarla kalkınmasına ve Batı uygarlık seviyesine çıkarılmasına yardımcı olmak amacıyla kurulan Türk Sanayicileri ve İşadamları Birliği'nin devamlılığını sağlamak ve görevlerini yürütmek üzere lüzumlu mali yardımları, mutabık kalınacak esaslar dahilinde, müştereken yapacağımızı taahhüd ederiz.

Tarih: 2 Nisan 1971

VEHBI KOÇ
(Koç Holding A.Ş.)

DR. NEJAT F.ECZACIBAŞI
(Eczacıbaşı Holding A.Ş.)

SAKIP SABANCI
(Sabancı Holding A.Ş.)

SELÇUK YAŞAR
(Yaşar Holding A.Ş.)

RAŞİT ÖZSARUHAN
(Metaş A.Ş.)

AHMET SAPMAZ
(Güney Sanayi A.Ş.)

FEYYAZ BERKER
(Tekfen A.Ş.)

MELİH ÖZAKAT
(Otomobilcilik A.Ş.)

İBRAHİM BODUR
(Çanakkale Seramik)

HİKMET ERENYOL
(Elektrometal San. A.Ş.)

OSMAN BOYNER
(Altınıyıldız Mensucat A.Ş.)

MUZAFFER GAZİOĞLU
(Elyafı Çimento San. A.Ş.)

TÜRKİYE'DE ET VE
ET ÜRÜNLERİ SANAYİİNDE DURUM

Özet	1
------	---

BÖLÜM I

TÜRKİYE'DE ET SANAYİİNDE DURUM	5
1) Et Sanayii	5
2) Et Sanayii'nin Önemi	9
3) Et Talebi	9
4) Et Sanayii İçin Hayvan Girdisi	11
5) Türkiye'de Hayvancılık İşletmeleri	15
6) Türkiye'de Hayvan Irkı	16
7) Besicilik	17
8) Maliyet ve Fiyat	18
9) Yem Sorunu	19
10) Türkiye'nin Et Dengesi	20
11) Et İhracatı - İthalatı	21
12) İleriye Dönük Bekleyişler	25

BÖLÜM II

SORUNLAR - ÖNERİLER	27
1) Hayvan Sağlığı Zabıtası ile İlgili Sorunlar	27
2) 904 Sayılı İslahı Hayvanak Kanunu ile İlgili Sorunlar	27
3) Hayvancılık Kredileri ile İlgili Sorunlar	28
4) Yeme Uygulanan Subvansiyon ile İlgili Sorunlar	28
5) Hayvancılığa Uygulanan Subvansiyon ile İlgili Sorunlar	29
6) Yem Fiyatlarındaki Artış ile İlgili Sorunlar	29
7) İhracatla İlgili Sorunlar	29
8) İthalat ile İlgili Sorunlar	30
9) Et İthali ve AET Subvansiyonları ile İlgili Sorunlar	30
10) Özel Sektöre ait Et Kombinalarıyla İlgili Sorunlar	30
11) Etlerde Fiyat Farklılaştırmasıyla İlgili Sorunlar	31

Ö N S Ö Z

Bu rapor, Türkiye'de Et ve Et Ürünleri Sanayii konusunda çeşitli kamu ve özel kuruluşlarca yapılmış çalışmalarda bilgi ve önerilerin kamu oyuna ve ilgili mercilere topluca sunulması ve kamu oyunda bir tartışma ve çözüme gitme ortamı oluşturma amacıyla hazırlanmıştır.

TÜSİAD, kamu yararına çalışan gönüllü bir özel sektör kuruluşu olup yayınlarında bilimsel ve tarafsız kalmayı amaç edinmiştir. Bu nedenle, raporda belirtilen değerlendirmelerin üyelerin görüşleriyle veya resmi görüşlerle bir ilişkisi sözkonusu değildir.

Bu raporun hazırlanmasında TÜSİAD Kamu İle İlişkiler Bölüm Başkanı Ahmet Ertürk, araştırma uzmanları Nilgün Demirtaş, Ahmet Turunç, Cem Payaslıoğlu, Erol Koc ve özellikle Türkiye Sınai Kalkınma Bankası uzmanlarından Nuran Uras katkıda bulunmuşlardır.

Raporun hazırlanmasında Türkiye Sınai Kalkınma Bankası'nca yayınlanan Acar Kılıçlıoğlu'nun "Et Sektörü Raporu"ndan, İktisadi Kalkınma Vakfı ve Devlet Planlama Teşkilatı yayınlarından, İktisadi Araştırmalar Vakfı'nca düzenlenen "Türkiye'de Kırmızı Et Üretiminin Sorunları" konulu seminerde Prof.Dr.İbrahim Karaca, Prof. Dr.Cahit Yalçın ve Prof.Dr.Erdal Saygın tarafından sunulan tebliğlerden yararlanılmıştır.

Rapor Leyla Dinçmen tarafından daktilo edilmiştir.

Ö Z E T

Et sanayii iki bölüme ayrılır:

- 1) Et Kesim Sanayii
- 2) Et İşleme Sanayii

1) Et Kesim Sanayii

Et kesim sanayii birinci aşamada tüketime müsait sağlıklı hayvanların, sağlık koşullarına uygun kesimini sağlar.

Et kesim sanayii tesislerinde ikinci aşamada, kesilen etlerin sağlık şartlarına uygun şekilde muhafazası, üçüncü aşamada kesim artıklarını değerlendirilmesi ve nihayet dördüncü aşamada kesilen etin işlenerek ambalajlanarak tüketime sunulması sağlanır.

Türkiye'de kasaplık hayvanlardan her yıl 850 bin dolayında et üretilmektedir.

Devlet İstatistik Enstitüsü'ne göre bu etin sadece 1/4'ü, Tarım Bakanlığı'na göre 1/2'si (denetimsiz) mezbaha dışı yerlerde kesilir.

Et Balık Kurumu kombinalarının üretimi yurt içi ve parça et satışlarının sadece yüzde 5'ini oluşturur ve bu üretimin yüzde 85'ini de kamu kuruluşları tüketir.

Yapılan tahminlere göre Türkiye'de nüfus başına yılda ortalama 16.96 kg. et tüketilmektedir.

Türkiye canlı hayvan sayısı bakımından 13 milyon sığır, 41 milyon koyun ve 13 milyon kıl ve tiftik keçisi, toplam 67 milyon büyük ve küçük baş hayvan varlığı ile OECD ülkeleri içinde üçüncü, AET ülkeleri arasında ikinci sırada yer almaktadır. Fakat, gerek et ve gerek süt üretiminde yetersiz kalmış ve sahip olduğu büyük potansiyele rağmen hayvancılık sektöründe arzu edilen yere gelememiştir. 1974 yılından 1983'e kadar sığır karkas ağırlığında önemli bir değişme gözlenmemiştir. 1983 yılında ise sığır karkas ağırlığı (TSKB raporlarındaki kabullere göre) ortalama 94 kg. olmuştur.

Aynı dönemde sığır karkas ağırlığı Batı Almanya'da 264 kg., ABD'nde 278 kg. ortalaması ise 196 kg.dır. Dünyada ortalama karkas ağırlığı 94 kg.ın altında sadece sekiz ülke mevcuttur.

Mevcut hayvan varlığı yüzde 75 itibariyle yerli ırklardan oluşmaktadır, dolayısıyla verim düzeyi düşüktür.

Yılda ortalama 400.000 baş inek, kültür ırkları ile suni tohumlamaya tabi tutulmaktadır. Bu büyüklükteki bir ıslah çalışması beklenilene vermekten uzaktır.

Türkiye'nin sahip olduğu hayvan ağırlığı 1976 yılından 1980 yılına kadar sürekli olarak artış göstermiştir.

1976-1980 yıllarında hayvan varlığı yüzde 12.5 artmıştır.

1980 yılı ile 1984 yılı arasında ise hayvan varlığı yüzde 27.2 oranında azalmıştır.

1984 ile 1983 yılı arasında meydana gelen yüzde 20.7'lik azalma üzerinde durulması gereken bir husustur.

Türkiye'de hayvancılık işletmeleri küçük işletmeler olup, bütün ülkeye dağılmış durumdadır. Bu işletmelerin yüzde 90'ının sahip olduğu hayvan sayısının

sığır işletmelerinde	10 sığırdan az
koyun işletmelerinde	54 koyundan az
keçi işletmelerinde	5 keçiden az

olduğu saptanmıştır. (Kaynak:DPT Türkiye ortalaması)

Bu küçük işletmeler verimli çalışmamakta, pazarlamada ve finansmanda önemli zorluklar ile karşılaşmaktadırlar.

Türkiye'de 1950'li yıllarda mevcut olan büyük hayvancılık işletmeleri de giderek küçülmüşlerdir.

Uygulanan hayvancılık politikaları işletmelerin küçülmesini ve kasaplık hayvan üretiminde verimin düşük kalmasını önleyememiştir.

Son bir yıl içinde ortaya çıkan yüzde 20.7'lik sayısal eksilişin nedenlerinin bilimsel olarak araştırılması lazımdır.

Hayvan miktarının sayısal artışını temin etme çalışmalarının yanında ıslah, üretim, sağlık ve besî sorunları çözülerek karkas verimi de arttırılmalıdır.

Et sanayiinin esası olan hayvan varlığının nitelik ve nicelik bakımından yaşaması ve artmasında en önemli unsur yemdir.

Türkiye'de yem sanayiinde kurulu kapasite 1985 yılında 3.287.500 ton/yıl'dır. Bu kapasite tek vardiya esasına göredir. Kurulu tesis sayısı 177'dir. Kapasitenin yüzde 14.5'i, 22 fabrikaya sahip Yem Sanayii T.A.Ş.'ne aittir.

Yem talebinin artması halinde kurulu tesislerin çift vardiya 6.6 milyon kesif yem üretme imkanı vardır. Kapasitenin yüzde 40'ı tavuk yemi, yüzde 60'ı büyük ve küçük baş hayvan yemidir.

Yem üretimi 1984 yılında 2.460 bin ton, kapasite kullanım oranı tek vardiya yüzde 75 olmuştur. Ancak bu yem kullanımı, mevcut hayvan varlığına göre çok düşük düzeydedir.

1985 yılında yeme uygulanan yüzde 20 devlet desteği ile yem üretim ve tüketimi 2.700 bin tona yükselmiştir. Bu uygulamanın en azından devam etmesi, canlı hayvan ağırlığının artmasını sağlayacak birinci etkindir.

Türkiye'nin canlı hayvan ve et ihracatı 1980'li yıllarda gelişme göstermiş ve 1982 yılında 495 milyon dolar ile en yüksek düzeye ulaşmıştır. Toplam canlı hayvan ve et ihracatında, et ihracatının payı 1984 yılında yüzde 36 olmuştur. 1985 yılında gerek canlı hayvan, gerekse et ihracatında düşmeler meydana gelmiştir. Canlı hayvan ve et ihracatından elde edilen gelir 1985 yılında 252.5 milyon dolar olmuştur. İhracat geliri 1984 yılında 368.5 milyondur. Bu yüzde 32'lik bir azalmayı göstermektedir.

Koyun etinin dış pazarlarda, Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerine yakınlık faktöründen dolayı, nisbeten rekabet sağlamasına rağmen, sığır eti AET subvansiyonundan dolayı rekabet edememektedir.

AET'nin Türkiye, yakın ve Orta Doğu ülkelerine ihracatında uyguladığı vergi iadeleri ve ithalatta uyguladığı fonlar, Türkiye'ye bu ürünlerin ithali halinde uygulanan fon ve gümrük vergilerinin çok üzerindedir.

Bu nedenle, AET ülkelerinden ithal edilen aynı kalite etin Türkiye'de daha ucuz fiyatla satılması mümkün olabilmekte, kalitesiz etler ise carpıcı bir fiyat farkı ile Türkiye'ye girebilmektedir.

Başka bir ifade ile, yüksek oranda desteklenen AET'den ithal edilen etlerle yerli etin rekabet etmesi mümkün görülmemektedir.

Türkiye'ye et ithali kısa vadede fiyat artışlarını yavaşlatmak gayesi ile yapılmıştır. Ancak bu durum uzun vadede hayvancılık sektörünün gelişmesini engelleyici bir etki yapmaktadır.

1972 yılından itibaren Hayvancılığı Geliştirme Genel Müdürlüğü önderliğinde Dünya Bankası kredisi ile kurulan 4000 dolayında projeli çiftliklerin büyük bir kısmı kapanmış durumdadır.

Bu çiftliklere Dünya Bankası, Ziraat Bankası, yetiştiriciler ve devlet toplam 250 milyon dolar yatırım yapmıştır.

Hayvancılık sektörünün girdilerindeki devamlı artış sektörün kârlılığını giderek azaltmaktadır. Yeme yapılan yüzde 20 devlet desteğinin yalnız başına sektöre rahatlık getirmesi beklenemez.

Üretici besisini tamamlayan hayvanını sattığında bunun yerine yenisini besiyeye alamamaktadır.

1984 yılı Genel Hayvan Sayımı sonuçları tehlikeyi haber vermektedir.

Ülkemizde hayvan sayısı azalırken:

- a) İhracat da azalmıştır
- b) Kasaplık canlı hayvan ve taze et ithalatı devam etmiştir
- c) Kişi başına et tüketiminde bir artış olmamıştır.
- d) Sığır karkas ağırlığı değişmemiştir.

Bu veriler hayvancılık sektörünün gerilemekte olduğunun önemli belirtileri olarak kabul edilmektedir.

İthal edilen etin takriben yüzde 40'ı kemiksiz donmuş sığır etidir. Kemiksiz etin tamamı ile kemikli etin bir kısmı tüketiciye değil, doğrudan doğruya sanayiye kaymaktadır. İthal edilen etin yüzde 75'i sanayici tarafından kullanılmaktadır.

Hayvan yetiştiricilerin ithal etten dolayı uğradıkları haksız rekabete mani olmak, hayvancılığın ve et sanayiinin gelişmesine yardımcı olmak için uygulanmakta olan 250 \$/ton tutarındaki fonun arttırılması gerekmektedir. Bu miktar fon AET'nin uyguladığı 1000 \$/ton'luk ihracat desteği karşısında çok düşük kalmaktadır. Ülke hayvancılığının ve et sanayiinin geleceği açısından bu fonun AET'de olduğu gibi et neveleri itibariyle tedricen yükseltilerek yerli üretimin tekrar makul ölçülerde kârlı olması sağlanmalıdır.

İthalattan alınan fon hayvancılığın geliştirilmesinde, yemde olduğu gibi et ve süt üretiminin arttırılmasında ve karkas ağırlığının yükseltilmesinde yardımcı bir devlet desteği olarak kullanılmalıdır.

Türkiye, özellikle Ortadoğu ülkelerine kuzu ve koyun eti ihraç edebilmektedir. Koyun ırklarının bu ülkelerde tercih edilmesi ve yakınlık avantajı dolayısıyla navlunda diğer ihracatçı ülkelere kıyasla Türkiye'nin üstünlüğü mevcuttur. Ayrıca uygulanmakta olan yüzde 6 oranındaki vergi iadesi de bu ihracata destek olmaktadır. Vergi iadesi oranının arttırılması halinde ihracatın daha da artacağı söylenebilir.

BÖLÜM I

TÜRKİYE'DE ET SANAYİİNDE DURUM

1. Et Sanayii

Et sanayii iki bölüme ayrılır:

- a) Et Kesim Sanayii
- b) Et İşleme Sanayii

a) Et Kesim Sanayii

Et kesim sanayii birinci aşamada insanın tüketimine müsait sağlıklı hayvanların, sağlık koşullarına uygun kesimini sağlar.

Et kesim sanayii tesislerinde ikinci aşamada, kesilen etlerin sağlık şartlarına uygun şekilde muhafazası, üçüncü aşamada kesim artıklarının değerlendirilmesi ve nihayet dördüncü aşamada kesilen etin işlenerek, ambalajlanarak tüketime sunulması sağlanır.

Avrupa ülkelerinden Almanya'da kesimin düzenlenmesi için ilk yasa 1868 yılında çıkarılmış ve şehirleşmeye paralel olarak et sanayii gelişmeye başlamıştır. O yıllarda kesimin kurulan kesinhanelerde yapılma zorunluluğu getirilmiş, 1903 yılına kadar açılan resmi mezbaha sayısı 893'e çıkmıştır.

Türkiye'de ise henüz yasak kesimlerin önüne geçilememiştir.

Türkiye'de Belediye Mezbahaları'ndan sonra et kesim sanayiindeki en önemli gelişme 1952 yılında K/871 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile teşkil olunan Et Balık Kurumu'nun yurdun muhtelif yörelerinde tesis ettiği kombinalardır.

Halen Türkiye'de et kesim sanayiinin temel yapısı şöyledir:

A. Yönetmeliğe Uygun Mezbaha Kesimleri

- Belediye Mezbahaları
- Et ve Balık Kurumu Kombinaları
- Özel Et Sanayii Tesisleri
- Şarküteri Etleri Üretim Birimleri

B. Mezbaha Dışı Kesimler

- Mezbahası Olmayan Belediye ve Köylerdeki Kesimler
- Kurban Bayramı Kesimleri
- Şehir Tüketimi İçin Yapılacak Kaçak Kesimler

C. Kasaplık Hayvan İhracatımızın Yurt Dışındaki Kesimleri

- Resmi İhracat
- Kaçak İhracat

Et kesim sanayii ile ilgili güvenilir istatistik bulmak güçtür. Ancak yönetmeliğe uygun kesimhanelerde kesilen kasaplık hayvanlar ve bunlardan üretilen et miktarları üzerinde istatistikler mevcuttur.

Kasaplık hayvanlardan elde edilen et miktarı yılda 850 bin ilâ 1 milyon ton arasındadır. DİE verilerine göre E.B.K. kombinaları dahil belediye mezbahalarından elde edilen ve veteriner kontrolünden geçen et 200-250 bin ton dolayındadır.

Tarım, Orman ve Köyisleri Bakanlığı Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü verileri ise DİE verilerinden farklıdır. Bu kaynağa göre çeşitli tipte 774 mezbahada yapılan kesimlerden yılda 450-500 bin ton dolayında kasaplık et elde edilmektedir.

DİE verilerine göre toplam üretimin 1/4'ü, Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğünün verilerine göre ise 1/2'si kaçak kesim adı altında denetimsiz mezbaha dışı kesimlerden elde edilmektedir. Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü verilerine göre E.B.K. kombinaları dahil mezbahalardan elde edilen ve sağlık denetiminden geçen et üretimi şöyledir:

TÜRKİYE'DE BELEDİYE MEZBAHALARI VE E.B.K.
KOMBİNALARI KASAPLIK ET ÜRETİMLERİ
(1981-1985 bin ton)

	1981	1982	1983	1984	1985 9 Aylık
Kasaplık Et	493.376	548.942	541.475	488.081	338.790*

*Ocak-Eylül dönemini kapsamaktadır.
Kaynak: Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü

Yukarıdaki kabul 1981-1984 yılları arasında E.B.K. kombinaları dahil mezbahalarımızdan ortalama yılda 500 bin ton dolayında kasaplık et elde edildiği esasına dayanmaktadır.

Mezbaha dışı ya da kaçak kesim olarak isimlendirilen kesimlerde, kasaplık hayvanın öncelikle etinden, kısmen de deri ve sakatatından yararlanılmaktadır. Hayvan bağırsaklarının değerlendirilme imkanları son derece sınırlı kalmakta, diğer artıklardan ise hiç yararlanılmamaktadır.

Mezbaha dışı kesimler büyük başlarda önemli oranda azalırken, küçük başlarda çok fazla değişmemiştir. 1950'de yüzde 22.8 olan resmi kesimler oranı, 1975-1980 yıllarında yüzde 35'e ve 1985'de de yüzde 44'e yükselmiştir. Bu rakamlara göre kaçak kesimlerin küçükbaşlarda önemini halâ korumakta olduğu anlaşılmaktadır. Koyun ve keçilerin kolay nakledilmeleri, pazarlama ve kesimdeki kolaylıklar bu hayvanların mezbaha dışı kesimini artıran önemli faktörlerdir. Ayrıca Kurban Bayramlarında daha çok küçük baş hayvan kesilmesi de mezbaha dışı kesimleri artırmaktadır.

Et Balık Kurumu kombina sayısı 1978 yılında 17'ye, 1985 yılında 38'e çıkabilmiş, 1956 yılına kadar Erzurum, Ankara, Konya ve İstanbul'da açılan kombinalardan sonra bir duraklama dönemine girilmiş, 1968'e kadar hiçbir yeni kombina açılmamıştır. 1968'den sonra her yıl 1-2 kombina açılarak, 1985 yılında kombina sayısı 38'e çıkmıştır.

Et Balık Kurumu kombinalarının teorik kapasitesi yılda 250 bin ton dolayında kesime imkan vermektedir.

Fakat bugün kapasite kullanım oranı yüzde 20'nin altındadır.

E.B.K. KOMBİNALARI KASAPLIK ET ÜRETİMİ*
(Ton)

	1980	1981	1982	1983	1984
Kasaplık Et Üretimi	41.089	55.753	46.224	51.665	48.478
K.K.O.**(%)	16	22	18	20	19

*Şahıs kesimleri hariç
**Kapasite kullanım oranı

Et Balık Kurumu kombinalarının ülke et sanayiinde büyük etkenliği olduğu hakkında yanlış bir kanaat mevcuttur. Oysa bu kombinaların yurtiçi gövde ve parça et satışları toplamı, toplam iç tüketimin yüzde 5'i dolayındadır.

E.B.K. KOMBİNALARININ YURTIÇİ GÖVDE VE PARÇA
ET SATIŞLARI*
(Bin Ton)

Alıcı Grubu	1980	1981	1982	1983	1984
Ordu	19.9	23.4	24.9	24.2	27.0
Kurumlar	11.0	11.6	10.7	11.8	12.6
Piyasa	8.6	9.8	5.2	4.3	4.1
Toplam	39.5	44.8	40.8	40.3	43.7
Ülkede Payı (%)	5.5	6.1	5.3	5.1	5.4

*Üretim ve satış rakamları arasındaki farkın nedeni et ürünleri ve ihracat için ayrılan etlerdir.

Kurumun yurtiçi et satışlarından esas itibariyle ordunun ve kamu kurumlarının yararlandığı görülmektedir.

Özetle, et kesim sanayiinin toplam kesimlerdeki payının DiE'ne göre 1/4, Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğüne göre 1/2 olmasının ve kesimhanelerin tamamının hayvan ürünlerini tam değerlendirici tesislere sahip bulunmamasının sonucu kesilen kasaplık hayvanların ancak yüzde 10'undan tam anlamıyla yararlanılmaktadır. Toplam üretimin geriye kalan yüzde 90'ında ise gerek kasıl ürünün, gerekse yan ürünlerin değerlendirilmesinde önemli ekonomik kayıplar bulunmaktadır.

b) Et İşleme Sanayii

Et işleme sanayii eti kesimden itibaren veya kesilmiş eti tedarik ederek değerlendiren sanayi dalıdır:

Türkiye'de et işleme sanayii kuruluş yapısı bakımından iki grupta toplanabilir:

- Et Balık Kurumu Tesisleri
- Özel Sektör Tesisleri

Et Balık Kurumu kombinalarının bazılarında kesim artıklarını (kan, kemik, bağırsak, sakatat) değerlendiren ilk kademe sanayi tesisleri, bir kısmında da, kesilmiş eti işleyip (taze veya dondurulmuş olarak) veya (taze parçalı - konserve parçalı) halde iç tüketime veya ihracata hazırlayan ikinci kademe sınıai tesisleri mevcuttur.

Özel sektörde et işleme sanayii, oldukça ilkel şartlarda (kavurma, suçuk, pastırma) ve daha sonra (sosis, salam) imalathaneleri şeklinde ortaya çıkmış, geçiş döneminde mahalli et kombinaları tesisine gidilmiş ve nihayet yakın yıllarda gerçek anlamda et işleme sanayii yatırımlarına başlanmıştır.

İlkel şartlardaki et işleme sanayii tesisleri hakkında gerçek bir envanter temini mümkün değildir.

Son yıllarda et işleme sanayiinde bazı modern yatırımlara girişilmiş ve bunların bir kısmında fiili üretime başlanmış, bir kısmında da başlanmak üzeredir.

2. Et Sanayiinin Önemi

Bir ülkede genel ekonomik gelişmeye paralel olarak et sanayiinin de gelişmesi beklenir. Et tüketimi refahın bir göstergesidir. Gelir düzeyinin artması ve şehirleşme ise, sanayi eti talebini doğurur.

Etin evin bahçesinde kesilip tüketilmesi, etin mahalle kasabında kesilip tüketilmesi, etin şehir mezbahasında kesilip tüketilmesi, etin bölge et kombinasında kesilip tüketilmesi ve nihayet etin hayvan besin merkezlerinde kesilip tüketilmesi, gelişmenin ve şehirleşmenin işaretidir.

Hayvanı, besin merkezlerinden değişik şekillerde tüketim merkezine kadar yorup, kendi etini tüketmesine neden olmak bugünün ekonomisinde açık bir "israf sayılmaktadır".

Hayvanı sadece eti için kesip, artıkları değerlendirmemek "İsrafın bir başka şekli", ilaveten et maliyetini arttıran önemli bir faktördür.

* Nihayet "işlenmiş et yerine" canlı hayvan ihracı ve bu ihrac olayında hayvanın nakli sırasındaki karşılaşılan kayıplar önlenmelidir.

(İhracatta et sanayii ürünleri yerine canlı hayvan ihracı olayı, konfeksiyon sanayii ürünü yerine ham pamuk ihracı olayına benzemektedir.)

* Gelişmiş ülkelerde tüketilen etin büyük bölümü et işleme sanayii tesislerinde değerlendirilmiş (taze veya dondurulmuş veya konserve) etlerdir.

Türkiye'de ise etlerin yüzde 95'inin taze tüketildiği tahmin edilmektedir.

Ancak, bunun böyle devam edemeyeceği, Türkiye'de şehirleşme, ekonomik gelişme ve değişen hayat şartlarına bağlı et işleme sanayii ürünlerine talebin hızla artacağı tahmin edilmektedir.

3. Et Talebi

Türkiye'de et sanayiinin gelişmesi talebe bağlıdır.

Genel olarak et talebini oluşturan dört temel faktör ise şunlardır:

- a) Yıllık nüfus artışı ve nüfus yapısı
- b) Tüketici gelir düzeyi
- c) Tüketim zevki ve alışkanlıkları
- d) Et ile ikame malları arasındaki fiyat ilişkisi

* Ortalama gelir düzeyinin düşük olduğu ülkemizde talep daha ucuz besinlere, unlu ve şekerli besin maddelerine doğru yönelmeyi zorunlu kılmaktadır. Gelir seviyesinin yükselmesi hayvansal ürünlere olan talebin artmasına neden olabilmektedir.

* Türkiye'de et ve mamullerinin gelir esnekliği diğer besin maddelerine göre daha yüksektir. Etin gelir esnekliği çeşitli et cinsleri için ayrı ayrı olduğu gibi aynı karkas gövdenin çeşitli bölge etleri arasında bile farklılık gösterir.

* Yapılan bir araştırmaya göre gelir tüketim esnekliği koyun etinde 1.722, tavuk etinde 2.212, diğer etlerde 2.015 olarak tesbit edilmiştir. Başka bir araştırmada ise bu veriler koyun ve kuzu eti için 1.48, sığır ve dana etinde 0.82, tavuk eti için 3.000, tüm etler için 1.68 olarak bulunmuştur.

(2) Tüm hayvansal ürünlerde yılda ortalama yüzde 5.5 oranında kabul edilen talep artışı, bu nisbetlere yakın seviyelerde oluşmaktadır. Örneğin gerçekleşen talep artışının 1980 ve 1981'de yüzde 4.8, 1982'de yüzde 4.9, olduğu kabul edilmektedir. 1984-1989 BBYKP döneminde ise yıllık artış yüzdesinin 5.0 seviyelerinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

(2) Ancak reel alım gücündeki artışın yavaşlaması, tasarrufun özendirilmesi, dış satımın artan bir biçimde zorlanması sonucu yükselen fiyatlar talep artışının hızını kesebilecektir.

Önümüzdeki dönemde kasaplık ette talebin kişi başına ortalama 16.9 kg. dan ancak 17.2 kg. dolayına yükselebileceği tahmin edilmektedir. 1980-1990 yılları arasında toplam ve kişi başına et tüketimi ve 1990 yılı talep tahmini şöyledir:

ÜLKEMİZDE KİŞİ BAŞINA GELİRE GÖRE
TEORİK GÖVDE ET TÜKETİMİ

Yıllar	Teorik Et Tüketimi	
	KB (Kg.)	Toplam Ton
1980	16.16	718.100
1982	16.49	763.600
1984	16.83	812.300
1985	16.90	832.600
1986	16.96	853.100
1990	17.21	940.200

Kaynak: 1) Devlet İstatistik Enstitüsü

2) Acar Kılıçlıoğlu "Kasaplık Hayvanlar, Et ve Et Ürünleri Araştırması" TSKB Yayın No.30 Mart 1980 Ek:41.

3) İlker Baydarol, Acar Kılıçlıoğlu, Hakkı Sevand "Hayvan Ürünleri ve Yem Araştırması", TSKB Yayın No. 38, Ağustos 1981, Ek: 14

4. Et Sanayii için Hayvan Girdisi

Et üretmek üzere kesilen hayvanların cinsleri ülkeden ülkeye bazı değişiklikler göstermektedir. Türkiye için önemli sayılabilecek et kaynakları ise sığır ve koyundur.

Dünyadaki toplam sığır varlığı 1.2 milyar baş ve koyun varlığı 1.1 milyar baş civarındadır. Dünyadaki sığır varlığının yüzde 55'i ve koyun varlığının yüzde 60'ı belli başlı 20 ülkede bulunmaktadır. Bu ülkeler içinde Türkiye koyun varlığında dördüncü ve sığır varlığında dokuzuncu durumdadır. Diğer önemli ülkelerin bazıları şunlardır: Sığır varlığında Hindistan, ABD, Brezilya, Çin ve Arjantin, koyun varlığında ise Avustralya, Çin, Yeni Zelanda, Hindistan ve İngiltere.

Ülkemizde 1980-1984 yıllarını kapsayan döneme ait büyük ve küçükbaş hayvan varlığı aşağıda verilmiştir:

BÜYÜK VE KÜÇÜKBAS KASAPLIK HAYVAN VARLIĞI
(1000 Baş)

	1980	1981	1982	1983	1984
Sığır	15.894	15.891	14.484	14.099	12.410
Manda	1.031	1.002	808	758	544
Koyun	48.630	49.598	49.636	48.707	40.391
Kıl Keçi	15.385	15.070	14.655	13.615	11.127
Tiftik Keçi	3.658	3.856	3.558	3.117	1.971
Domuz	13	11	14	11	12
Deve	12	12	9	8	7
Toplam	84.623	85.440	83.164	80.315	66.462

Görülebileceği gibi büyük ve küçükbaş hayvan varlığı 1981 yılından buyana önemli bir sayısal azalış göstermektedir. 1984 yılındaki toplam hayvan varlığımız 1980 yılına göre yüzde 21, 1981 yılına göre ise yüzde 22 dolayında bir azalma göstermektedir.

Hayvan türleri itibariyle 1980 yılına göre 1984 yılında oldukça önemli azalışlar söz konusudur. Örneğin bu dönemde yüzde olarak sığırdaki 22, mandadaki 47, koyundaki 17, kıl keçide 28, tiftik keçide 46 oranında bir azalma olmuştur.

Hayvan sayısı bakımından iyi bir durumda olan Türkiye'de saf kan veya melez kültür ırklarının payı önemsiz bir düzeydedir. Ayrıca gerek kültür ve gerek yerli ırk hayvanlarımız en iyi şekilde beslenmemektedir. Bu nedenlerle Türkiye'de et verimi düşük düzeylerde gerçekleşmektedir.

DiE'nin Belediye Mezbahaları ile Et ve Balık Kurumu kombinalarında kesilen hayvan sayısı ve üretilen et miktarı verilerine göre karkas verimleri hesaplandığında hayvanların verim düzeyinde bir gelişme olmadığı anlaşılmaktadır.

DİE verilerine göre karkas verimlerinde 1980 yılından buyana ciddi ölçüde verimlilik sağlamak mümkün olamamıştır.

KASAPLIK HAYVAN KARKAS AĞIRLIKLARI
(Kg.)

Hayvan Türleri	1980	1981	1982	1983	1984
Sığır	86.0	74.8	73.6	76.6	81.6
Dana	34.3	33.4	30.9	31.2	33.9
Manda	112.2	104.5	96.3	105.6	117.5
Koyun	16.9	16.6	16.8	16.9	16.8
Kuzu	8.0	8.0	8.0	8.0	8.0
Kıl Keçi	15.6	15.9	16.1	15.9	15.6
Tiftik Keçi	13.0	12.8	13.0	13.3	12.9

Bu tablo, geçen beş yıllık dönemde meydana gelen et üretimindeki artışların karkas verimlerinden olmayıp, daha çok sayıda hayvan kesimlerinden ileri geldiği anlaşılmaktadır. Kasaplık gücün çok üstünde yapılan bu kesimler ana kaynağı da kurutma noktasına getirme tehlikesi taşır. 1984'deki sayısal azalış da bunu büyük ölçüde doğrulamaktadır.

DİE'nin Belediye Mezbahaları ile Et ve Balık Kurumu kombinalarında kesilen hayvan sayısı ve üretilen et miktarı verilerine göre hesapladığı yukarıda açıklanan (kasaplık hayvan karkas ağırlıkları) çok düşük verimi ortaya koymaktadır

Fakat başka kaynaklarda karkas ağırlıklar hakkında farklı rakamlar verilmektedir. Örneğin Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dekanı Prof.Dr.İ.Karaca'nın bir çalışmasında karkas ağırlıklar ve kasaplık güc aşağıdaki oranlardadır:

KASAPLIK GÜÇ NİSBETLERİ VE KARKAS AĞIRLIKLARI

Hayvan Türü	Kasaplık Güç %	Karkas Ağırlığı Kg.
Sığır	23	140
Manda	23	180
Koyun	43	18
Keçi	38	18
Tiftik Keçi	36	17

Eğer Türkiye'de kabullere esas toplam et üretimi rakamlarına ulaşılacak söz konusu ise ve karkas ağırlıklarda DİE rakamları esas olacak ise, o zaman (kasaplık güc oranlarının) yukarıdaki oranların üzerinde kabulü gerekecektir.

Bunun anlamı daha çok hayvan kesimi ve bunu sağlamak için de hayvan varlığının (olgunlaşmadan) genç kesimidir.

Karkas ağırlığı ve kasaplık güç oranları konusundaki bu farklı rakamlar arasında, çalışmanın aksamaması için, bundan sonraki tablolarda (belli bir ortalama kabul) üzerinden hesaplamalar yapılmıştır.

Türkiye Sınai Kalkınma Bankası araştırmalarında da sığırlar için 1983 yılında kabul edilen ortalama karkas ağırlığı 94 kg.dır.

Aynı dönemde sığır karkas ağırlığı Batı Almanya'da 264 kg., ABD'de 278 kg., ortalaması ise 196 kg.dır. Dünyada ortalama karkas ağırlığı 94 kg.ın altında sadece sekiz ülke mevcuttur.

Bu bilgiler, Türkiye'de hayvan veriminin düşüklüğünün açık göstergesidir.

Hayvan varlığında bir azalmaya neden olmaksızın bir yılda kesilebilecek hayvan sayısı "Kasaplık Hayvan" veya "Kesim Gücü" olarak adlandırılmaktadır. Farklı kaynaklarda büyük başlarda kesim gücü toplam sayının yüzde 17-23'ü, küçük başlarda ise yüzde 35-43'ü kabul edilmektedir.

TÜRKİYE'DE KASAPLIK HAYVAN SAYISI
(Bin Adet)

	1984 Hayvan Sayısı	Kasaplık Güç	Kasaplık Hayvan Sayısı
Sığır	12.410	% 23	2.854
Manda	544	% 23	125
Koyun	40.391	% 43	17.368
Keçi	11.127	% 38	4.228
Tiftik Keçi	1.971	% 30	748

Yukarıdaki rakamlar, (en üst) kasaplık güç oranları kullanılarak erişilen kasaplık hayvan sayısını göstermektedir.

Kasaplık hayvan sayısının (en üst) (ortalama karkas ağırlık) rakamı ile çarpılması sonucu bulunan (et kesim potansiyeli) ise şöyledir:

TÜRKİYE'DE ET KESİM POTANSİYELİ

	1984 Kasaplık Hayvan Sayısı (Bin)	Ortalama Karkas Ağırlık (Kg.)	Et Kesim Potansiyeli (Ton)
Sığır	2.854	140-150	413.800
Manda	125	180	23.000
Koyun	17.368	18-20	330.000
Keçi	4.228	15-18	67.000
Tiftik Keçi	748	15-17	12.000
Toplam			845.800

Yukarıdaki tabloya göre Türkiye'de toplam et potansiyelinin % 49'u sığır, % 40'ı koyun eti oluşturmaktadır.

Bu konuda, Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planında 1978-83, 1984-89 yılları et üretimi, talep ve ihracat rakamları şöyle gösterilmektedir:

DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATININ ET ÜRETİM TALEP VE İHRACAT RAKAMLARI (Bin Ton)

	1978 Gerçekleşme	1983 Gerçekleşme	1984 Tahmin	1989 Tahmin
Üretim	760	950	975	1.225
İç Talep	745.4	876.7	902	1.150
İhracat İmkânı	14.6	73.3	73	75

Devlet Planlama Teşkilatı projeksiyonunda Beşinci Beş Yıllık Plan döneminde et üretiminin yüzde 4.7 yıllık bir gelişme ile 1225 bin tona ulaşması beklenmektedir.

Hayvan sayısının mevcut otlaklar ve yem bitkileri üretiminin sınırları çerçevesinde daha fazla arttırılamayacağı dikkate alınarak yapılacak çalışmalar daha çok bir hayvandan üretilecek et miktarını arttırma, bir diğer deyişle, "Karkas ağırlığını" yükseltmeye dönük olma zorundadır.

Yerli ırklarında et üretim kapasitelerinin çok düşük olduğu dikkate alındığında bunların et ve süt verimlerini yükseltmek için melezleme çalışmalarına hız verilmesinin gerekliliği açıkça ortaya çıkmaktadır. Melezlemede hızlı gelişme sağlamak için, suni tohumlama çalışmalarına hız verilerek hayvancılığa dayalı tarım sanayiinin ihtiyaç duyduğu yeterli ve kaliteli hammadde nin sağlanması daha kısa bir zaman biriminde gerçekleştirilmiş olur.

Kaliteli kasaplık hayvan üretiminde bir yandan islah çalışmaları sürdürülürken, bir yandan da yemleme tekniği, besi yöntemi ve yem karmaları üzerinde üreticilerin bilgilendirilmesine önem vermek zorunluluğu vardır. Ancak böyle bir yolun izlenmesi ile et sanayii için uygun et üretimi sağlanabilir.

5. Türkiye'de Hayvancılık İşletmeleri

Hayvan varlığının sayıca çokluğuna karşı birim başına verimlerinin düşük olması sebebiyle toplam et ve hayvan ürünlerinde arz düşük düzeyde kalmaktadır.

Son yıllarda ihtisaslaşmış ve pazar için üretim yapan rasyonel hayvancılık işletmeleri kurulmakla beraber genel olarak ülkemizde mer'aya dayalı ekstansif, köy hayvancılığı niteliğinde bir hayvancılık yapısı hakim bulunmaktadır. Bu tip bir hayvancılıkta da aile işgücü ile bütünleşmemiş, senenin 6-9 ayında köy sürüsü şeklinde köy mer'asından istifade eden hayvanların çoğu zamanda yaşama ve verim payı olarak kifayetli bir beslenmeye ulaşamadıkları gayet açıktır.

Türkiye'deki tarım işletmelerinin,
% 86'sı bitkisel ve hayvansal
% 11'i sadece bitkisel
% 3'ü ise sadece hayvansal

işletmelerdir.

Hayvancılık işletmeleri küçük işletmeler olup, bütün ülkeye dağılmış durumdadır. Bu işletmelerin yüzde 90'ınının sahip olduğu hayvan sayısı:

sığır işletmelerinde 10 sığırdan az
koyun işletmelerinde 54 koyundan az
keçi işletmelerinde 5 keçiden az

olduğu saptanmıştır.

Bu küçük işletmeler rasyonel olmamakta, pazarlamada ve finansmanda önemli zorluklar ile karşılaşmaktadır.

Türkiye'de 1950'li yıllarda mevcut olan büyük hayvancılık işletmeleri de giderek küçülmüşlerdir.

Uygulanan hayvancılık politikaları işletmelerin küçülmesine ve kasaplık hayvan üretiminde verimin düşük kalmasına neden olmuştur.

HAYVANCILIK İŞLETME BOYÜKLOKLERİ

Hayvanın Çeşidi	Aile Biriminin Sahip Olduğu Hayvan Sayısı	% Dağılım
SIĞIR İŞLETMELERİ		
Büyük işletme	13.2	10
Orta işletme	10.1	40
Küçük işletme	5.8	50
Ortalama	8.3	100
KOYUN İŞLETMELERİ		
Büyük işletme	156.8	10
Orta işletme	54.1	40
Küçük işletme	13.4	50
Ortalama	44.0	100
KEÇİ İŞLETMELERİ		
Büyük işletme	7.6	10
Orta işletme	4.3	40
Küçük işletme	1.3	50
Ortalama	3.1	100

Kaynak: DPT Türkiye Ortalaması.

6. Türkiye'de Hayvan İrki

Üretim yönünden esas varlığı sığır, koyun, keçi teşkil etmekte, bunları manda ve tiftik keçi etleri izlemektedir.

Koyun'da mahalli melezler dışında Akkaraman, Morkaraman, Dağlıç, Kıvrıkcık esas ırkları oluşturmakta, İvesi, Sakız, Imraz, Karakaya, Saf ve Melez merinoslartali koyun ırkını teşkil etmektedir.

Yerli koyunların et verimleri ırktan ırka değişmektedir. Canlı ağırlıkları 35-70 kg. arasındadır.

Yerli sığır ırkları içinde Doğu Anadolu kırmızısı, yerli kara çoğunlukta olup, Boz ırk, Güney Anadolu Kırmızısı, karışık ırklar başlıca yerli ırklarımızı teşkil etmektedir. Ayrıca Esmer, Hostein, Jersey, Simental ve bunların melezleri kültür ırklarını oluşturmaktadır. Yerli ırk sığırlarının canlı ağırlıkları, yaş kategorilerine göre değişmektedir. 200-400 kg. arasındadır.

* 1984 yılı verilerine göre toplam sığır mevcudunun yüzde 27.4'ü kültür ırkı ve melezleri, kalan yüzde 72.6'sı yerli ırktır.

Son yıllarda kültür ırkı sığırlarda en fazla gelişme yüzde 13.3 oranıyla Siyah Alaca (Hostein) ırkında görülmekte, bunu yüzde 11.1 gibi bir artışla Jersey takip etmektedir. Montafon denilen esmer ırktaki artış ise yüzde 6.5 olmuştur. Bundan şu sonuç çıkmaktadır. Artık çiftçiler kültür ırkı sığır beslemeyi yerli ırklara tercih etmektedirler. Toplam olarak 1983'e nazaran 1984 yılında kültür ırkı sığır varlığımızdaki artış yüzde 9.9 nisbetinde olmuştur.

Kültür ırkı melezlerindeki gelişme de aynı durumdadır ve iki sene arasındaki artış yüzde 10.2 ile siyah alcada, yüzde 5.2 ile Jersey'de olmuştur.

Buna mukabil yerli ırklarda ise, kültür ırkı ve melezlerindeki gelişme lehine bir azalma görülmektedir. Kakinma Planları ilkeleri ve genel hayvancılık politikası bakımından bu olumlu bir gelişmedir.

7. Besicilik

Temel gıda maddeleri ve protein kaynağı olan et üretimimizin arttırılması, iç talebin karşılanması ve yapılacak ihracatla döviz gelirlerimizin arttırılması ve kasaplık yaşa ulaşmadan veya kesimden önce besiye alınmadan yapılan kesimler nedeni ile yararlanılamayan et üretimi potansiyelini ekonomiye kazandırmak amacı ile hayvan besiciliğinin tüm yönleri ile ele alınması gerekmektedir.

Hayvan ıslahı, etçi ırklar yönünden yapılacak çalışmalar, besi hayvanı temini, yem ve kredi tedariki önemli unsurları teşkil etmektedir.

Mevcut sığır ve koyun varlığı dikkate alınırsa 1.8 milyon baş sığır ve 12.5 milyon baş kuzu ve toklu besi yapmaya elverişli genç hayvanlardır. Böyle olmasına rağmen mevcut besicilik faaliyetlerinin yeterli olduğunu söylemek mümkün değildir.

* Türkiye'de sığır besiciliği faaliyetleri genellikle 30-100 baş kapasiteli, kapalı, karanlık, hijyenik şartlardan uzak ahırlarda yapılmaktadır. Bununla beraber yeni kurulan işletmelerin daha büyük kapasiteli ve besiciliğe daha uygun işletmeler olduğu bilinmektedir.

Koyun besiciliğinde durum daha değişiktir. Ülkemizde koyun yetiştiriciliği bütün ülke sathına yayılmış ekstansif bir karakter göstermektedir.

* Mer'alarını almış olan toklu ve koyunlar, kesif yem imkanlarının bulunduğu yörelerde iç tüketim ve ihracat amacı ile besiye tabi tutulmaktadır.

* Besiye tabi tutulan sığır ve koyun miktarlarının mevcut potansiyelin altında oluşu sonucu arzulanan miktar ve kalitede et üretimi gerçekleştirilememektedir. Bununla beraber son yıllarda ihracat imkanlarının artması ve teşvik edici tedbirler sonucu sığır ve koyun besiciliğinde önemli gelişmeler olmuştur.

Krediye dayalı modern besicilik faaliyetleri 1962 yılında (25.000.000) TL. finansmanla AID besi projeleri şeklinde 7 ilde başlamıştır. Daha sonra 1972 yılından itibaren Dünya Bankası'ndan sağlanan kredilerle besi uygulaması kontrollü olarak yaygınlaştırılmıştır.

Erken kuzu kesimini önlemek ve kuzu besiciliğini teşvik etmek amacı ile Ege, Trakya, Marmara Bölgelerinde 14 ilimizde kuzu besisi projeleri uygulamaları sürdürülmektedir. TC Ziraat Bankası kaynaklarından, Orman Köylərini Kalkındırma fonlarından, Tarım Kredi Kooperatifleri aracılığı ile, Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.çe besicilik faaliyetleri finanse edilmektedir.

Mevcut sığır kasaplık gücünün 1.8 milyon başının ve 20.9 milyon koyun kasaplık gücünün, 12.5 milyon baş toklu ve kuzunun beslenmesi halinde toplam ve ilave olarak üretilecek et miktarının şöyle olacağı tahmin edilmektedir:

	Bin Baş	Canlı Başlangıç Ağırlığı (Kg.Baş)	Canlı Besi Sonu Ağır. (Baş Kg.)	Beher Baş Et Üretimi (Kg.)	Toplam Üretim (Bin Ton)	İlave Üretim (Bin Ton)
Sığır	1.816					
Kültür	490	250	350	220.5	108	46
Yerli	1.325	180	250	157.5	208	90
Toplam					316	136
Koyun	12.564					
Kuzu	7.329	13	30	15.6	115	68
Toklu	5.235	33	48	24.96	130	47
Toplam					245	115

Tabloda görüleceği gibi sığır besisi sonucu toplam olarak 316 bin ton kalite et üretimi sağlanması imkanı mevcuttur. Bu 136 bin ton ilave üretim demektir.

Toklu ve kuzu besisi sonucu ise 245 bin ton toplam ve 115 bin ton ilave bir et üretimi sağlanabilecektir. Böylece yalnızca besi faaliyetleri sonucu toplam 251 bin ton ilave bir üretim sağlanması hesaplanmaktadır.

8. Maliyet ve Fiyat

Et sektöründeki tesislerin çok sayıda yan ürünü olduğundan, bu sektörde birim maliyetin hesaplanması güçtür.

Bu sektördeki yatırımlara yüzde 100 yatırım indirimi, yüzde 100 gümrük muafiyeti, faiz farkı iadesi ve vergi, resim ve harç istisnası teşvikleri tanınmaktadır.

Et ihracatı ise, daha önce sığırdan yüzde 10 ve koyunda yüzde 5 vergi iadesi alırken, 1.9.1984'ten itibaren ihracat sıfır vergi iadesi grubundadır. Ancak ihraç değerine göre şu munzam oranlar bu gruba da uygulanmaktadır. ihracatın ilk 2 milyon dolar olan kısmı için sıfır, 2-10 milyon dolar olan kısmı için yüzde 3.3, 10-30 milyon dolar olan kısmı için yüzde 6.6, 30 milyon dolar değeri aşıldığı takdirde tamamı için yüzde 5.5 vergi iadesi. Diğer taraftan, 1.1.1985'ten itibaren her çeşit ihracata Kaynak Kullanımını Destekleme Fonundan yüzde 4 ayrıca ödenmektedir.

Ülkemizde toptan ve perakende et fiyatları, sığır ve koyun için, aylar itibariyle farklı şekillerde dalgalanmaktadır. Ancak, arzın yoğunlaşması nedeniyle "döküm mevsimi" denen sonbaharda et fiyatlarında genel bir durgunluk görülmektedir.

9. Yem Sorunu

Türkiye'de yem sanayiinde kurulu kapasite 1985 yılında 3.287.500 ton/yıldır. Bu kapasite tek vardiya esasına göredir. Kurulu tesis sayısı 177'dir. Kapasitenin yüzde 14.5'i, 22 fabrikaya sahip Yem Sanayii T.A.Ş.'ne aittir.

Yem talebinin artması halinde kurulu tesislerin çift vardiya 6.6 milyon ton kesif yem üretme imkanı vardır. Kapasitenin yüzde 40'ı tavuk yemi, yüzde 60'ı büyük ve küçük baş hayvan yemidir.

Yem üretimi 1984 yılında 2.460 bin ton, kurulu kapasite oranı tek vardiya yüzde 75 olmuştur. Ancak bu yem kullanımı, mevcut hayvan varlığına göre çok düşük düzeydedir.

1985 yılında yeme uygulanan yüzde 20 devlet desteği ile yem üretim ve tüketimi 2.700 bin tona yükselmiştir. Bu uygulamanın en azından devam etmesi, canlı hayvan ağırlığının artmasını sağlayacak birinci etkidir.

Yem, et üretimi maliyetinin yüzde 70'ini oluşturan önemli bir faktördür. Yerli ırklarda bile yeterli bir yemleme ile genetik verim potansiyelleri hududuna ulaşıldığını söylemek mümkün değildir.

DPT'nde yapılan çalışmalara göre 1984 yılı için üretilen yemlerin yüzde 24.2'sini kesif yemler, yüzde 75.8'ini kaba yemler teşkil etmektedir.

Kültür ırkı ve melez hayvanlarımızın artışı dikkate alınırsa yem üretimimizin de bu artışa paralel olarak arttırılması zorunludur.

Özellikle et üretimi, besi hayvancılığı ve süt üretimi yönünden, sanayi karma yemleri büyük önem taşımaktadır. Son dört yılın sanayi karma yem üretimi aşağıda gösterilmiştir.

SANAYİ KARMA HAYVAN YEM ÜRETİMİ
(Ton)

Yıllar	Kamu	Özel	Toplam
1982	659.222	1.263.985	1.923.206
1983	768.388	1.451.092	2.219.480
1984	768.056	1.593.501	2.361.557
1985	880.000	1.900.000	2.780.000

10. Türkiye'nin Et Dengesi

Türkiye'de et üretim ve tüketim dengesi fazlalık vermekte ve üretim fazlası et de yıllardan beri ihraç edilmektedir.

Aşağıda 1950-1978 yılları arasında Türkiye'nin et dengesi gösterilmektedir. 1960'lı yıllarda üretimin 2/3'ü tüketilmiş, 1/3'ü ihraç edilmiştir. 1970'li yıllarda üretimin yüzde 82'si iç pazarda tüketilmiş, yüzde 18'i ise ihraç edilmiştir.

(D) Yıllar itibariyle iç tüketimin toplam üretimdeki payı artmış, ihracatın payı ise azalmıştır.

Gerek canlı hayvan, gerekse et ihracatı yıldan yıla hem miktar, hem de fiyat itibariyle düşme göstermektedir.

Koyun etinin dış pazarda nisbeten rekabet sağlamasına rağmen, sığır eti AET subvansiyonundan dolayı rekabet sağlayamamaktadır. Subvanse edilmesi halinde sığır etinin de ihraç edilebileceği belirtilmektedir.

Toplam ihracat gelirleri içinde hayvansal ürünlerin payı yüzde 8'dir.

Türkiye'nin Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerine yakınlığı, ihracatta diğer ülkelere nazaran bir avantaj sağlamasına rağmen, yüzde 60'a varan AET subvansiyonundan dolayı kaliteli Türk etleri bu pazarda AET ülkelerinin ucuz etleri ile rekabet edememektedir.

YILLARA GÖRE TÜRKİYE ET DENGESİ
(Ton)

Yıllar	Üretim	Tüketim	İhracat	Toplamda Payı %	
				Tüketim	İhracat
1950	403.900	231.900	172.000	57.4	42.6
1960	686.200	351.800	334.400	51.3	48.7
1965	607.000	416.500	190.500	68.6	31.4
1970	725.300	511.300	214.000	70.5	29.5
1975	709.000	638.100	70.900	90.0	10.0
1976	820.600	669.500	151.100	81.6	18.4
1977	808.700	691.300	117.400	85.5	14.5
1978	811.800	707.000	104.800	87.1	12.9

Kaynak: TSKB Hayvan Ürünleri ve Yem Araştırması, 1981

11. Et ihracatı - ithalat

Ülkemizin canlı büyükbaş ve küçükbaş hayvan ile gövde et ihracatı şöyledir:

	Gerçek ihracat			İhracatın Gövde Et Eşdeğeri* (000 ton)	Değer (000.000 ₺)		
	Canlı Hayvan (000 baş)		Gövde Et (000 ton)		Canlı Hayvan	Gövde Et	Toplam
	BB	KB					
1980	-	934	5.6	22.4	97.7	17.4	115.1
1981	42	1.919	26.4	67.2	231.5	80.7	312.2
1982	104	2.456	56.7	116.5	347.9	146.7	494.6
1983	61	2.568	57.6	113.0	302.8	134.1	436.9
1984	41	2.604	64.4	117.4	235.8	132.7	368.5

*Canlı hayvan ihracatı, büyükbaşlarda 150 kg./baş, küçükbaşlarda da 18 kg./baş kabulü ile, gövde ete çevrilmiştir. Buna göre, gövde et eşdeğeri olarak canlı hayvan ihracatımız 6.1 binton büyükbaş ve 46.9 bin ton küçükbaş hayvan çinsindendir.

Ülkemizin et ihracatındaki en büyük gelişme 1982 yılında gerçekleşerek, bölgedeki talebin yüzde 9'u kadar olan, 57 bin ton düzeyine çıkmıştır. Bundan önceki yıllarda önemsiz miktarlarda kalan et ihracatımız 1984'de tekrar artarak 64 bin tonu bulmuştur. Canlı hayvan ve et ihracatımızın toplamı ise 1982 yılında 495 milyon dolar ile en yüksek düzeyine ulaşmıştır. Söz konusu gelirin içinde et ihracatının payı önemli ölçüde gelişerek 1980'de yüzde 15'den, 1982'de yüzde 30 ve 1984'de yüzde 36'ya çıkmıştır. Böylece, Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerinin bu konudaki ithalatında görülen gelişmeye paralel olarak, ülkemizde de canlı hayvan yerine et ihracına ağırlık verilmektedir.

Orta Doğu'daki önemli et ithalatçılarından İran en büyük alıcımızdır. Bu ülkeye ihracatımız 1982 yılında toplam büyükbaş et ihracatımızın yüzde 92'sini (11 bin ton) ve küçükbaşın da yüzde 37'sini (16 bin ton) bulmuştur. İran'ın 1982'deki et ithalatı ise büyükbaşda 65 bin ton ve küçükbaşda 105 bin ton kadardır. Bu ülke pazarında yüzde 16 gibi önemli bir payımız vardı.

Bölgedeki diğer büyük et ithalatçıları olan Mısır, Suudi Arabistan ve Irak'daki paylarımız ise önemsiz düzeylerde kalmıştır. Örneğin Suudi Arabistan'ın 50 bin tonluk büyükbaş ve 33 bin tonluk küçükbaş et ithalatındaki payımız, birincide yok denecek kadar az, ikincide ise 4 bin tondüzeyindedir. Halbuki bu ülkeye 1982 yılında 1.6 milyon adet küçükbaş hayvan canlı olarak gönderilmiştir. Ancak, 1984'de Irak'a olan ihracatda önemli bir gelişme sağlanmış, 7.800 ton büyükbaş ve 16.700 ton küçükbaş et sevkedilmiştir. Diğer ülkelere olan et ihracatımız henüz küçük miktarlardadır.

Ülkemizin et ihracatı büyük holdinglerin dış ticaret şirketleri ve birçok küçük ihracatçı tarafından gerçekleştirilmektedir. Bunların frigorifik TIR filoları olmakla birlikte pek azının kendi kesimhanesi vardır. Dolayısıyla bu şirketler ya EBK kombinalarını devreler halinde kiralamakta, yahut da buralarda fason kesim yaptırmaktadırlar. Kombinalarda özel sektör mülkiyetli et üretimi 1984 yılında 58 bin ton olmuş, tahminen bunun yarısından fazlası ihraç edilmiştir. Ayrıca EBK kendi ürününden aynı yıl içinde 5.6 bin ton et ihraç etmiştir. Böylece ülkemizin 1984'deki 64 bin tonluk et ihracatının en az yarısının EBK tesislerinde üretildiği anlaşılmaktadır.

Kasaplık hayvan ve et ihracından sağlanan gelir 0.5 milyar dolar ile 1982'de en yüksek düzeye çıkmış ve bundan sonra gerilemeye başlamıştır. Bu ihracattan kazanılan dövizin yüzde 70 kadarı canlı hayvanlar, yüzde 30'u da etten sağlanmaktadır. Bugünkü et ihracatımızın önemli bir kısmı, kendi tesisi olmayan şirketler için EBK'de fason olarak üretilen etlerden oluşmaktadır. Özel sektöre ait et tesislerinin çoğalmasıyla et ihracının canlı hayvan ihracatını ikame etmesi kaçınılmaz bir sonuç olacaktır.

Resmi ve kaçak yollarda yapılan canlı hayvan ve et ihracatımızın 1970'li yıllarda 113 bin ton gövde et eşdeğerinde olduğu, TSKB "Kasaplık Hayvanlar, Et ve Et Ürünleri Araştırması"nda tahmin edilmişti. (Yayın No. 30 Mart 1980, Sayfa 54)

Resmi kayıtlara girmeyen canlı hayvan sevkiyatı ise bu miktarın yaklaşık yüzde 90'ını oluşturuyordu. Diğer taraftan son yıllarda resmi canlı hayvan ve et şekillerindeki sevkiyat yukardaki tahmini aşarak 1982'de 137 bin ton ve 1983'de 134 bin ton gövde et eşdeğeri altında kalmaktadır. Böylece bu konudaki toplam ihracatımızın durulduğu, fakat özellikle gövde et ihracının 1970'li yıllara kıyasla önemli ölçüde geliştiği görülmektedir.

CANLI HAYVAN VE ET İHRACATI
(Büyükbaş - Küçükbaş Ayırımı)

	Miktar		Değer (\$ 000)			Ortalama Fiyat	
	Canlı (Baş)	Et (ton)	Canlı	Et	Toplam	Canlı (\$/Baş)	Et (\$/Kg.)
<u>Büyükbaş (01.02.1)(02.01.1)</u>							
1981	41.569	1.707	19.747	4.474	24.221	475	2.62
1982	103.937	12.312	61.888	29.410	91.298	595	2.39
1983	61.283	12.861	32.171	29.124	61.295	525	2.26
1984	40.715	12.693	18.352	23.647	41.999	451	1.86
<u>Küçükbaş (01.04.1)(02.01.2)</u>							
1980	934.025	5.593	97.685	17.367	115.052	105	3.11
1981	1.919.259	24.712	211.797	76.180	287.977	110	3.08
1982	2.455.757	44.415	285.981	117.320	403.301	116	2.64
1983	2.568.084	44.740	270.649	104.997	375.646	105	2.35
1984	2.603.896	51.697	217.483	109.050	326.533	84	2.11

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü

Koyun etinin dış pazarlarda, Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerine yakınlık faktöründen dolayı, nisbeten rekabet sağlamasına rağmen, sığır eti AET subvansiyonundan dolayı rekabet sağlayamamaktadır.

Aşağıda tabloda AET'nin Türkiye, yakın ve Ortadoğu ülkelerine ihracatında uyguladığı vergi iadeleri, ithalatta uyguladığı fonlar ile Türkiye'ye bu ürünlerin ithali halinde uygulanan fon ve gümrük vergilerinin toplamı verilmiştir.

	AET'nin Türkiye ile yakın ve Ortadoğu ülkelerine ihracatında uyguladığı vergi iadesi	AET, AET dışı üçüncü ülkelerden ithalat yaptığı takdirde uyguladığı fon	Türkiye'ye taze karkas et ithalatında uygulanan toplam fon ve gümrük resmi
Soğutulmuş taze et	941 \$/Ton	2.005 \$/Ton	250/96=347 \$/Ton
Donmuş kemiksiz sığır eti	1.002 \$/Ton	3.440 \$/Ton	250/108=358 \$/Ton
Canlı hayvan	660 \$/Ton	1.055 \$/Ton	17 \$/Ton

I EUC = 0.8251 \$ olarak alınmıştır.

- Vergi iadeleri (Export Refunds) 28 Ekim 1985 tarihi itibarıyla.
- Official Journal of the European Communities 1.287, Volume 28. 29 Oct. 1985
- AET'nin uyguladığı ithal fonları (Import levies) 4 Kasım 1985 tarih itibarıyla.
- Official Journal of the European Communities 1.286, Volume 28., 26 Oct. 1985

Yüksek oranda desteklenen AET eti ile yerli etin rekabet etmesi mümkün görülmemektedir.

→ Türkiye'ye et ithali kısa vadede fiyat artışlarını yavaşlatmak gayesi ile yapılmıştır. Ancak bu durum uzun vadede hayvancılık sektörünün gelişmesini engelleyici bir etki yapmaktadır.

1972 yılından itibaren Hayvancılığı Geliştirme Genel Müdürlüğü önderliğinde Dünya Bankası kredisi ile kurulan 4000 dolayında projeli çiftliklerin büyük bir kısmı kapanmış durumdadır.

Bu çiftliklere Dünya Bankası, Ziraat Bankası yetiştiriciler ve devlet toplam 250 milyon dolar yatırım yapmıştır.

Hayvancılık sektörünün girdilerindeki devamlı artış sektörün kârlılığını giderek azaltmaktadır. Yeme yapılan yüzde 20 devlet desteği yalnız başına yeterli değildir.

Üretici besisini tamamlayan hayvanını sattığında bunun yerine yenisini besiyeye alamamaktadır.

1984 yılı Genel Hayvan Sayımı sonuçları tehlikeyi haber vermektedir.

Hayvan sayısı azalırken:

- a) Sığır karkas ağırlığı değişmemiştir.
- b) Kişi başına et tüketiminde bir artış olmamıştır.
- c) İhracat azalmıştır.
- d) Kasaplık canlı hayvan ve taze et ithalatı devam etmiştir.

Bu veriler hayvancılık sektörünün gerilemekte olduğunu önemli belirtileri olarak kabul edilmektedir.

1984 ve 1985 yılında yapılan et ithalatı aşağıda gösterilmiştir:

	1 9 8 4		1 9 8 5	
	Miktar (Ton)	Değer (000 \$)	Miktar (Ton)	Değer (000 \$)
Büyükbaş	629	699
Küçükbaş	90	101
	719	800	38.000	42.000

İthal edilen etin takriben yüzde 40'ı kemiksiz donmuş sığır etidir. Kemiksiz etin tamamı ile kemikli etin yüzde 25'i nihai tüketici tarafından, kalan yüzde 75'i et işleme sanayii tarafından kullanılmaktadır.

Hayvan yetiştiricilerin ithal etten dolayı uğradıkları haksız rekabete ma-ni olmak, hayvancılığın ve et sanayiinin gelişmesine yardımcı olmak için uygulanmakta olan 250 \$/ton tutarındaki fon AET'nin uyguladığı 1000 \$/ton'luk ihracat desteği karşısında çok düşük kalmaktadır. Ülke hayvancılığının ve et sanayiinin geleceği açısından bu fonun AET'de olduğu gibi kademeli olarak söğütülmüş taze karkas et ve donmuş kemiksiz sığır eti ithalinde makul hadlere yükseltilmesi gerekmektedir.

İthalattan alınan fon hayvancılığın geliştirilmesinde, yemde olduğu gibi et ve süt üretiminin arttırılmasında ve karkas ağırlığının yükseltilmesinde yardımcı bir devlet desteği olarak kullanılabilir.

12. İleriye Dönük Bekleyişler

a) Talep

Ülkemizin teorik et tüketiminin, gelecek yıllarda aşağıdaki şekilde seyr-etmesi beklenmektedir:

(/ 000 ton)			
1987	1988	1989	1990
874	895	917	940

Bu projeksiyon önümüzdeki yıllarda yurtiçi et talebinin ortalama yüzde 2.5 artması esasına dayanmaktadır.

Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki et pazarı yılda yüzde 23 büyümektedir. Ülkemizin bu talep içindeki payı önemsiz bir düzeydedir. İhracatımız İran ve Irak'da yoğunlaşmış, diğer ülkelere yeterince nüfuz edilmemiştir. Bölgelerimizdeki tüm ülkelerin pazarlarında önemli bir arz kaynağı olmamız mümkün görülmektedir.

b) Yatırım Eğilimleri ve Kapasitedeki Gelişmeler

Ülkemizin, bölge pazarında daha büyük bir varlık gösterebilmesi için gerekli olmasına rağmen önemli eksiği, özel sektöre ait et tesisleridir. Özel sektör yatırımlarından ekonomik boyutlarda olanlar bile ciddi güçlüklerle karşılaşmışlardır.

Özel sektöre ait kapasitelerin yaratılması bir yandan canlı hayvan yerine et ihraç etmemizi kolaylaştıracak, bir yandan da paketlenmiş et satarak daha büyük katma değer yaratılmasına yol açacaktır.

Mevcut 25 adet tesise 1990 yılına kadar 15 adedin daha ekleneceği tahmin edilmektedir. Bu şekilde kesim kapasitesi büyükbaşlarda 970 binden 1.64 milyon adede ve küçükbaşlarda 6.05 milyondan 10.37 milyon adede yükselecektir. Et kesim kapasitesi de 254 bin tondan, yüzde 70 artışla, 433 bin tona çıkacaktır.

BÖLÜM II

SORUNLAR - ÖNERİLER

1. Hayvan Sağlığı Zabıtası ile ilgili Sorunlar

Kanun 1928 yılında çıkmış olduğundan karşılaşılan problemlerin çözümünde yetersiz kalmaktadır. Yeniden düzenlenirken gözönüne alınması gereken hususlar şunlar olabilir.

- a) Salgın hastalıklar çıktıkları yerde çok sıkı kontrol edilmeli, yurt çapında yayılmalarına imkan verilmemelidir.
- b) Zoonoz (hayvandan insana geçen hastalıklar) hastalıklarının bölgesel düzeydeki eradikasyon çalışmaları, yurt çapında olmalı ve tüberküloz ile brucelloz gibi hastalıklı hayvanların kesilebildiği kombina ve belediye mezbahalarında imha edilen etlerin sahiplerine zararları karşılığı olarak devletçe ödeme yapılmalıdır. Bu konuda bir fon oluşturulması düşünülebilir.
- c) İç ve dış parazitlerle yapılan mücadelenin kapsamı genişletilmelidir. Paraziter hastalıkların deri ve iç organlarda yaptığı zararlar küçümsemeyecek boyutlara ulaşmıştır.
- d) 1580 sayılı Belediye Kanununun 15. maddesine eklenen 77 sayılı fıkra-ya açıklık getirilmeli ve yoruma müsait olan bu fıkroda değişiklik yapılarak 2678 sayılı yasa ile kurulan et kombinalarında üretilen et ve ürünlerin denetimden geçmeden, Resmi Et Kombinaları gibi mütalaa edilerek ürettiği et ve ürünlerini yurt çapında serbestçe satabilme imkanı verilmelidir. Bunun için 17 Eylül 1931 tarih ve 11566 sayılı kararname ile yürürlüğe konan Hayvan Sağlık Nizamnamesi'nin kesilmiş etlerle ilgili 496 ile 499. maddelerinin kaldırılması da gereklidir.

2. 904 Sayılı İslahı Hayvanat Kanunu ile ilgili Sorunlar

Özel sektöre suni tohumlama yetkisinin verilmesi, hayvan ıslahı çalışmalarında büyük bir aşama olmuştur. Ancak bu görevin hakkıyla yerine getirilebilmesi için, alınması gereken tedbirler şunlar olmalıdır:

- a) Suni tohumlama ve hayvan islahı çalışmaları soykütük kayıtlarına göre değerlendirilmeli ve yönlendirilmelidir. Tarım Orman ve Köy İşleri Bakanlığı bünyesindeki soykütük ve tescil dairesinin, Özel Teşebbüsün de kayıtlarını kapsayacak şekilde bir işbirliği geliştirmeli ve en kısa zamanda Pedigrili yetiştirmeye ve Progeny Testing çalışmalarına başlanmalıdır.
- b) Özel sektörün ücretli yaptığı suni tohumlamanın tutunması ve benimsenmesi için devlet tarafından desteklenmesi elzemdir. Devletin teşvik amacıyla, yetiştiricinin tohumlama için ödediği ücretin belli miktarını (%70-75 gibi) suni tohumlama desteği adı altında geri vermesi büyük teşvik unsuru olacaktır.

Devlet özel sektörün organizasyonunu genişletme çabalarına da maddi destek vererek katkıda bulunabilir. Organizasyonunu kurarak başarı sağlamış bölgelerden ise Devlet suni tohumlamasını kaldırarak sadece kontrolör ve denetleyici olarak görev yapar. Nitekim birçok gelişmiş ülkede bu yönde uygulamalar mevcuttur.

3. Hayvancılık Kredileri ile ilgili Sorunlar

- a) Hayvancılığın geliştirilmesi için verilen krediler yetersiz kalmaktadır. Kredi verilirken yetiştiricinin ipotek için göstereceği gayrimenkullerin değerleri günün rayicire uygun değerlendirilmeli ve krediler daha düşük olarak faizlendirilmelidir.
- b) Besicilik kredileri en az oniki ay vadeli olmalı ve kredi alma işlemleri daha basite indirgenmelidir.
- c) Damızlık hayvan alımlarında yetiştiricinin katkısı olan yüzde 25'lik satınalma payı, bankadan sağlanan yüzde 75 krediye ilave edilerek hayvanın alım bedelinin tamamı kredi ile karşılanmalıdır.
- d) Erken kuzu besisi projesi imkanlarından özel sektörün de faydalanması ve kendi hinterlandında bağlantılı üreticilerine bir kontrol sistemi içinde hizmet sunması sağlanmalıdır.

4. Yeme Uygulanan Subvansiyon ile ilgili Sorunlar

1984 yılı kesif yem üretimi 2.150.000 ton gibi düşük bir seviyede kalmış, yem fabrikalarının kapasite kullanımı yüzde 24 olmuştur.

Türkiye'nin iyi bir besi için ihtiyacı olan yem miktarı 15 milyon ton olarak hesaplanmaktadır.

Hayvancılığımız, içinde bulunduğu ekonomik şartlar dolayısıyla kullanması gereken yemin ancak 1/7'sini kullanabilmektedir.

1984 yılında 2.460.000 ton olan yem üretimi 1985 yılında yeme uygulanan yüzde 20 devlet desteği ile 2.700.000 tona yükselmiştir. Yapılan bu uygulama yem tüketimini fazlalastırmış, dolayısıyla canlı hayvan ağırlığının artmasını sağlamıştır.

Yeme uygulanan subvansiyon artarak devam ettirilmelidir.

5. Hayvancılığa Uygulanan Subvansiyon ile İlgili Sorunlar

Yüzde 20 oranında yapılan yem desteklemesi hayvancılığın gelişmesini olumlu yönde etkilemiştir. Hayvan yetiştiriciliğini daha cazip hale getirmek için, aynı uygulamanın hayvan ve hayvansal ürünlere de kaydırılmasında zaruret vardır. Böylece ürün satan ile satın alan kişi ve kuruluşlar arasında düzenlenecek fatura ve müstahsil makbuzları alışverişi belgeleyeceğinden hayvani ürün ticaretini yapanlar daha gerçekçi bir şekilde vergilendirilmiş olacaklardır.

6. Yem Fiyatlarındaki Artış ile İlgili Sorunlar

Yurdumuzda hayvancılık tabii çayır beslenmesi yerine çoğunlukla ahırda yapılan bakım ve beslemeyle sürmektedir. Dolayısıyla girdilerin fazlalığı ürünlerin de maliyetini arttırmaktadır. Bir kilo canlı ağırlık artışı için yapılan masraflar, satış fiyatını çok aşmaktadır. Şeker fabrikaları çevresinde yapılan besilerde belli ölçüde kârlılık söz konusu olabilmektedir.

Ancak aşırı şeker pancarı yaşı posası ile yapılan besilerden elde edilen etlerin kalitesi düşmekte, etlerin renkleri siyaha dönmekte ve dayanma süreleri azalmaktadır.

En iyi besiyi dengeli yem rasyonları ile sağlamak mümkündür. Ancak, girdi fiyatlarındaki artışlar, maliyeti yükselttiğinden üretici zarara uğramaktadır. Bu nedenle girdi fiyatlarındaki artışın mutlaka ürün fiyatına yansıtılması zorunluluğu vardır. Maliyet ve satış fiyatları arasındaki bu dengesizliğin giderilmesi hayvancılığın gelişmesinin temel şartıdır.

7. İhracatla İlgili Sorunlar

a) Canlı hayvan yerine et ve et ürünlerinin ihracatı teşvik edilmeli ve gerekli önlemler alınmalıdır.

b) Et ve ürünlerinin dış pazarlarda rekabete girebilmesi için diğer ülkelerde var olan subvansiyon sistemi bizde de benimsenerek, ülke şartlarına en uygun şekilde yürürlüğe konmasında fayda vardır. Bu sayede diğer satıcı ülkelerle eşit şartlara girilmiş olacaktır.

8. İthalat ile İlgili Sorunlar

Yetiştiricinin ithal etten dolayı mağduriyetine mani olmak, ithal etten dolayı ortaya çıkan haksız rekabeti önlemek, genelde hayvancılığımızın ithal etten dolayı uğradığı ve ileride uğrayacağı telafisi çok zor olan zararı azaltmak için,

- Uygulanmakta olan fon tutarı arttırılarak ithal et ile yerli et arasındaki fiyat farkı azaltılmalıdır. İthalattan alınan fon hayvancılığın geliştirilmesinde, yemde olduğu gibi et ve süt üretiminin arttırılmasında ve karkas ağırlığının yükseltilmesinde yardımcı bir devlet desteği olarak kullanılmalıdır.
- İthal et miktarı kotalar ile sınırlandırılmalıdır.
- İthal etin sanayi tarafından kullanılması önlenmelidir.
- İthal etin satıldığı yerlerde yerli et satılmamalıdır.
- İthal etin kesimden tüketime kadar saptanacak belirli bir süre içinde tüketilmesi sağlanmalıdır.

9. Et İthalı ve AET Subvansiyonları ile İlgili Sorunlar

AET ülkeleri ellerinde mevcut 730.000 ton civarındaki et stokunu eritebilmek için ihracata büyük ölçüde vergi iadesi desteği sağlamaktadırlar. Türkiye ve Ortadoğu ülkelerine yapılan ihracatta uyguladıkları vergi iadesi, soğutulmuş taze karkas ette 941 \$/ton, donmuş kemiksiz sığır etinde 1002 \$/tondur.

Diğer taraftan bu ülkeler dışarıdan gelecek etlere taze olarak yapılacak ithalatı 2005 \$/ton, donmuş kemiksiz et ithalatında ise 3440 \$/ton fon uygulamaktadırlar.

Ülkemizde, son yapılan değişikliklerle et ithalinde alınan fon 250 \$/tona yükseltilmiş olmakla birlikte, bu miktar AET'nin uyguladığı 1000 \$/tonluk ihracat desteği karşısında yine de çok düşük kalmaktadır.

Ülke hayvancılığımızın ve et sanayimizin geleceği bakımından bu fonun AET'de olduğu gibi kademeli şekilde ve soğutulmuş taze karkas et ithalinde ile donmuş kemiksiz sığır eti ithalatında ayrı ayrı arttırılması zorunludur.

10. Özel Sektöre ait Et Kombinalarıyla İlgili Sorunlar

11 Aralık 1985 tarih ve 18955 sayılı Resmi Gazete'de 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanununda yapılan bir değişiklik ile 2678 sayılı kanuna göre kurulmuş olan Özel ve Resmi Kombinalar Hayvan Kesim Muayene ve Denetleme Hracı'ndan muaf tutulmuştur.

Bu kararı olumlu karşıladığımızı belirtmek isteriz. Ancak, buna paralel olarak 2678 sayılı yasaya göre kurulan Resmi ve Özel Kombinalar için 1234 sayılı "Hayvan Sağlık Zabıtası Nizamnamesi" ile "Etlerin Teftiş

Talimatnamesi"nin ilgili maddelerinin de deęiştirilmesi zorunludur.

11. Etlerde Fiyat Farklılaştırmasıyla İlgili Sorunlar

Özel tesislerin kurulmasıyla etler arasındaki kalite farklarının da önem kazanma şansı artacaktır. Etlerin talebe göre sınıflandırılmasıyla birlikte fiyat farklılaşması ve batı ülkelerindeki gibi et arzı mümkün olacaktır. Et arzının çeşitlenmesiyle birlikte aleyhimize dönmekte olan ticaret hadlerinin iyileşmesi ve batı ülkelerinin standartlarına göre talepte bulunanlara da ihracata başlanması mümkün olacaktır.

Et arzındaki kalite farklılaşması sonucunda fiyat farklılaşması da belirecektir. Böylece kaliteli etlerin fiyatı yükselirken, az tercih edilenlerin ki de düşebilecektir. Fiyat farklılaşması, hem yurtiçi hem de yurt dışındaki et arzımızda görülecektir. Bunun etkisiyle iç ve dış talep artabilecek ve besicilik kültür ırklarına kayarak gelişecektir. Sonuç olarak da et üretimimizde artış görülecektir.

LEBİB YALKIN YAYIMLARI
VE BASIM İŞLERİ A.Ş.
1986